

Gulińska, Grażyna / Piotrowska-Wójcik, Danuta

Losy książki polskiej w niewoli 1795-1918. Sesja naukowa w Cedzynie koło Kielc (12-14 XI 1985)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 31/3-4, 931-936

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z KRAJU

LOSY KSIĄŻKI POLSKIEJ W NIEWOLI 1795—1918.

SESJA NAUKOWA W CEDZYNIE KOŁO KIELC (12—14 XI 1985)

W sesji, której organizatorami były Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. J. Kochanowskiego w Kielcach, Kieleckie Wydawnictwo Prasowe i Towarzystwo Przyjaciół Kielc, uczestniczyło 10 ośrodków naukowych z całego kraju, które zaprezentowały 36 referatów.

Otwarcia sesji dokonał prorektor WSP — prof. dr Adam Kołataj, a następnie doc. dr Adam Massalski, kierownik Zakładu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej zapoznał uczestników z jej programem.

Wykład inauguracyjny pt. *Rola książki polskiej w tworzeniu się narodu w okresie państwowej niewoli 1795—1918* wygłosił doc. dr Jan Wróblewski (Olsztyn), który omówił kulturo- i narodotwórczą rolę książki w dobie niewoli w trzech historycznych etapach — do roku 1831, 1863 i 1918, wskazując na różnorodność tematyczną książki w zależności od okresu. Książka polska w XIX w. była współtwórcą narodu, bowiem adoptowanie się do prawnoustrojowych uwarunkowań roku 1918 było możliwe dzięki ukształtowaniu się społeczeństwa polskiego poprzez czytelnictwo książki upowszechniającej tradycję i kulturę, znoszącej kordony zaborcze oraz uświadamiającej „kim się jest” i do jakiego terytorium się należy.

W dyskusji nad wystąpieniem J. Wróblewskiego podniesiono rolę słowa drukowanego w procesie budzenia świadomości narodowej (prof. dr Eligiusz Kozłowski — Kielce oraz doc. dr Janusz Dunin — Łódź); podkreślano znaczenie czytelnictwa i recepcji książki „niskiego pułapu” przeznaczonej dla przeciętnego odbiorcy, a jednocześnie upomniano się o „literaturę wielką”, romantyczną i historyczną oraz czasopiśmiennictwo (dr Bronisława Woźniczka-Paruzel — Toruń; prof. dr Jerzy Jarowiecki — Kraków; A. Massalski). Mówiono też o roli cenzury (dr Andrzej Notkowski — Warszawa) i problematyce bibliograficznej (dr Jan Bujak — Kraków).

Pierwszy dzień obrad — zarówno w sekcji I, jak i II — poświęcony był problemom bibliograficznym. W sekcji I, której przewodniczyła doc. dr Hanna Tadeusiewicz (Łódź), przeważały referaty poświęcone księgozbiorom okresu niewoli; omówiono warunki dostępu do książki w Królestwie Polskim, historię bibliotek klasztornych w diecezji sandomierskiej i kieleckiej, a jeden z referatów dotyczył książki staroobrzędowców polskich. Natomiast w sekcji II, której przewodniczyła doc. dr Małgorzata Stolzman (Kraków), tematyka wystąpień dotyczyła działalności wydawniczej instytucji naukowych, towarzystw i partii politycznych, a także wydawnictw seryjnych i prasy prowincjonalnej.

Obrady w sekcji I rozpoczął referat dr Elżbiety Słodkowskiej (Warszawa) pt. *Dostęp do książki w Królestwie Polskim w latach 1815—1830. Próba wytyczenia zakresu tematu*, podkreślający uzależnienie kontaktu z książką od sytuacji wydawniczo-księgarskiej, a także działań cenzury, dystrybucji, funkcjonowania instytucji udostępniających książkę czytelnikowi.

Referat dr Zofii Sokół (Rzeszów) pt. *Rola prasy kobiecej w zachowaniu polskości w okresie niewoli* zaprezentował treść i poziom literacki prasy dla kobiet i prasy kobiecej. Prof. dr Kazimiera Maleczyńska (Wrocław) przygotowała referat na temat *Księgozbiorów prywatnych okresu niewoli* — wyłączając jednak ze swych rozważań biblioteki rodowe. Badaniem objęła liczne grupy zawodowe, wyłącznie jednak inteligentkie, wskazując na przyczyny rodzącego się zbieractwa książek oraz określając ich zawartość merytoryczną. Prof. dr Jerzy Jarowiecki (Kraków), oma-

wiając zawartość Księgozbioru Józefa Kraszewskiego, zwrócił uwagę na znajdujące się w nim zbiory starodruków i rarów.

Mgr Zoja Jaroszewicz (Olsztyn) w referacie *Książka staroobrzędowców polskich w XIX w.* podjęła zadanie zaprezentowania ksiąg rękopiśmiennych i drukowanych określonej grupy wyznaniowej. Zbadala ok. 20 księgozbiorów oraz opisała ok. 200 ksiąg rękopiśmiennych. Ostatni referat pierwszego dnia obrad, wygłoszony przez dr Kazimierza Wardę (Kielce), dotyczył *Dziejów bibliotek klasztornych na terenie diecezji kieleckiej i sandomierskiej w XIX w.* w którym autor przedstawił ich historię wskazując również na potrzebę intensywnych badań nad tym zagadnieniem. W dyskusji, w której wzięło udział kilka osób, przeważały głosy dotyczące zagadnień źródłoznawczych (dr Janusz Kostecki — Warszawa; mgr Jan Rogala — Warszawa; dr Maria Mlekicka — Warszawa; J. Jarowiecki, dr Emil Orzechowski — Kraków; dr Urszula Paszkiewicz — Warszawa; dr Czesław Erber — Kielce). Ten ostatni nawiązując do referatu E. Słodkowskiej, zwrócił uwagę na znaczenie źródeł bibliogicznych. Ks. doc. dr Daniel Olszewski (Kielce) podkreślił wagę protokołów wizyt dziekańskich jako ważnego źródła do dziejów bibliotek — szczególnie w pierwszej połowie XIX w.

W sekcji II jako pierwsza głos zabrała doc. dr Krystyna Stachowska (Kraków), która omówiła zasługi Akademii Umiejętności dla edytora naukowego w referacie pt. *Akademia Umiejętności w Krakowie w służbie polskiej książki naukowej*. Akademia występowała w roli: nakładcy, organizatora procesu wydawniczego i dystrybutora, a także promotora wydawnictw młodych naukowców.

Reakcje świata naukowego na ukazanie się Bibliografii historii polskiej Ludwika Finkla były tematem wystąpienia mgr Adama Nowaka (Lublin). To ważne dzieło wywołało żywe reakcje świata nauki: od entuzjastycznych do skrajnie negatywnych ocen. Politykę wydawniczą PPS na przykładzie Spółki Wydawniczej „Książka” i Wydawnictwa Kolportażowego „Życie” 1904—1914 przedstawiła dr Danuta Adamczykowa (Kielce), która poruszyła między innymi zagadnienie rozprowadzania książki społecznej (wojskowej) i literatury pięknej przez Polską Partię Socjalistyczną, pragnącą poprzez książkę realizować swoje cele polityczne.

Specyfice wydawnictw seryjnych poświęcił swój referat doc. dr Janusz Dunin (Łódź) pt. *Serie literackie 1901—1914 (przyczynek do polskiego życia literackiego początku wieku)*. Serie te miały różnicowanego odbiorcę — od przeciętnego czytelnika *Biblioteki Dzieł Wyborowych* do elitarnego od „Symposium — redagowanego przez L. Staffa. Zamykając pewien etap wydawnictw seryjnych na roku 1914, referent podkreślił szanse pozyskania nowego odbiorcy — robotnika.

Referat dr Zofii Pawłowicz (Katowice) pt. *Książka polska w tajnych pracach organizacji młodzieżowych w Cieszynie w latach 1842—1914* omawiał rolę książki w budzeniu ducha narodowego przez tajne „Towarzystwo uczących się języka polskiego” (1847) lub „Jedność” (1886—1914). Głos doc. dra Sławomira Kalemki (Toruń) nawiązywał do potrzeby globalnego ujęcia roli książki polskiej pod zaborem pruskim. Pierwszy dzień obrad w sekcji II zamknął referat dra Andrzeja Notkowskiego (Warszawa): *Materialne i techniczne warunki działania polskiej prasy prowincjonalnej czasów niewoli narodowej*. Po zdefiniowaniu pojęcia prasy prowincjonalnej, związanej z określonym regionem i występującymi w nim problemami, referent omówił w pięciu punktach jej funkcje: informującą, agitacyjno-programową, kulturotwórczą, reklamową i społecznikowską. Po przedstawieniu rysu historycznego rozwoju prasy prowincjonalnej A. Notkowski podkreślił przełomowość podziału czasowego 1905—1914, gdy ukazywały się aż 1463 pisma prowincjonalne. Efemeryczność tej prasy wynikała z trudności finansowych i technicznych. Referat dra Notkowskiego wywołał szeroką dyskusję, w której uczestniczyli m.in.: S. Kalemka, J. Dunin, Z. Pawłowicz, polemizujący głównie z defi-

nicją prasy prowincjonalnej oraz jej funkcjami. Jako przykład szerokiego zasięgu wymieniano „Gazetę Grudziądzką”. W. Kulerskiego i „Dziennik Łódzki”. A. Notkowskiego, przysługując wyjątkowy status „Gazecie Grudziądzkiej” i „Dziennikowi Łódzkiemu”, odwołał się do autoświadomości wydawców.

W dniu 13 listopada w godzinach przedpołudniowych odbyła się wycieczka naukowa oraz krajoznawcza. Zwiedzono bibliotekę cystersów w Wąchocku oraz miejsca bitew i martyrologii z okresu II wojny światowej.

W godzinach popołudniowych obie sekcje wznowiły obrady. W sekcji I, której przewodniczyła prof. dr K. Maleczyńska, dominowały wystąpienia związane z działalnością cenzury i jej wpływem na sytuację książki polskiej. W sekcji II tematyka wystąpień dotyczyła historii księgarstwa i ruchu wydawniczego.

Referat mgr Małgorzaty Lorek pt. *Książka polska wśród wygnańców na Syberii* omawiał dotychczas nie rozpracowane zagadnienie roli polskiego słowa, drukowanego wśród zesłańców polskich w Azji. Autorka ukazała drogi tej książki oraz jej tematykę (od religijnej do naukowej), a także czasopism i gazet codziennych. Dr Emil Orzechowski (Kraków) zajął się Polskim i polonijnym dramatem w Stanach Zjednoczonych. Autor scharakteryzował tematykę wystawianych sztuk, w większości historycznych, ich język (literacki, żargon polonijny, gwara) oraz wskazał na specyficznego odbiorcę tak pod względem zainteresowań, jak i kultury.

Z *konfiskat księgozbiorów uchodźstwa politycznego po powstaniu listopadowym — Biblioteka Jana Olrycha Szanieckiego* — to temat referatu dra Czesława Erbera (Kielce). Przedstawiając życiorys Szanieckiego referent poruszył także losy jego księgozbioru. Carska cenzura zagraniczna wobec polskiej książki zakordonowej w II połowie XIX w. była tematem zainteresowania dra Janusza Kosteckiego (Warszawa). W latach 1871—1900 ukazało się ok. 20 tys. publikacji, w tym 4 tys. druków polskich. Autor określił formy działania cenzury w stosunku do wydawanych dzieł: totalna, selektywna, rozproszona, liberalna. Dokonując podziału w przedziale czasowym 1871—1900 na trzy podokresy (1871—1880, 1881—1895 i 1896—1900) stwierdził, że okres drugi cechował się największą represyjnością wobec książki polskiej. Obok określenia charakteru represji J. Kostecki przedstawił ich natężenie, stosując tu współczynnik Pearsona oraz przedstawił analizę treści publikacji podlegających cenzurze.

Doc. dr Zdzisław J. Adamczyk (Kielce) omówił z kolei *Cenzurę carską wobec twórczości Stefana Żeromskiego*. Podał przyczyny zastrzeżeń cenzury wobec dzieł pisarza (akcenty polityczne, społeczne, pesymizm), porównał także odmienne traktowanie jego dzieł w czasopiśmiennictwie i w wydaniach książkowych udowadniając, iż łatwiej było publikować w książkach niż w czasopismach. Wynikało to głównie z szerszego zasięgu czasopisma niż książki.

Galicyjskie dodatki tygodniowe w XIX w. były treścią wystąpienia dra Jana Bujaka (Kraków).

W bogatej dyskusji, skupiającej się w znacznym stopniu wokół referatu J. Kosteckiego, jej uczestnicy rozwijali poszczególne wątki wygłoszonych wcześniej referatów — wyrażając m.in. zastrzeżenia co do przyjętej przez autora periodyzacji oraz rodzaju książek podlegających konfiskacie; interesowali się sposobem przeprowadzania tzw. cenzury częściowej, źródłami wykorzystanymi przez referenta. Odpowiadając na postawione mu zarzuty oraz na pytania J. Kostecki podkreślił, iż wystąpienie jego jest częścią większej pracy, w której dyskutanci znajdą odpowiedź na interesujące ich problemy. Wyjaśnił m.in., iż 60% konfiskowanych książek stanowiły dzieła religijne.

W sekcji II referat pt. *Powstanie i rozwój pierwszej organizacji zawodowej drukarzy w zaborze pruskim w latach 1871—1900* wygłosiła doc. dr Hanna Ta-

deusiewicz. Z historią związku łączyły się formy działalności utrwalone w stacii. W dyskusji, wykazującej znaczącą rolę drukarza, zabierali głos S. Kalembka, Z. Pawłowicz, A. Notkowski, E. Skłodkowska.

Dr Maria Mlekicka (Warszawa) przedstawiła analizę socjologiczną *Wydawców książek w XIX w. jako grupy zawodowej i społecznej na przykładzie Warszawy*. Referentka omówiła zagadnienia rodowodu społecznego i zawodowego, wykształcenia oraz sposobów organizowania przedsiębiorstw, traktując te zagadnienia jako współzależne, a nawet nierozdzielne. W dyskusji uczestniczyli: S. Kalembka, który poruszył problem związków zachodzących między sukcesem ekonomicznym a stopniem wykształcenia oraz Z. Pawłowicz, która mówiła o bibliografii prac wykorzystywanych przez referentkę. M. Mlekicka ustosunkowując się do wypowiedzi uczestniczących w dyskusji — przedstawiła na przykładzie firmy Gebethner i Wolf ścisły związek między rentownością a wykształceniem ich właścicieli.

Mgr Piotr Nowak (Poznań) omówił *Rozwój polskiego ruchu wydawniczego w świetle procesów demograficznych zachodzących na ziemiach polskich w latach 1795—1918*. Wykazał, że wzrost ilości tytułów książek, datujący się od 1795 r., a czasopism od 1905 r., pozostawał w ścisłym związku z przemianami demograficznymi. W dyskusji A. Notkowski skupił się na tempie wzrostu produkcji książkowej i czasopiśmienniczej; S. Kalembka postulował porównanie produkcji wydawniczej w Polsce z produkcją na zachodzie Europy.

Doc. dr Sławomir Kalembka (Toruń) przedstawił historię *Szumieńskiego „Dziennika Emigracji” z 1850 r. jako przykładu rękopiśmiennego czasopisma wychodźczego*. Zwrócił uwagę na wiele niejasnych jeszcze problemów związanych z tą gazetą, dotyczących jej redakcji oraz ilości wydanych numerów.

W dyskusji głos zabrał prof. dr Eligiusz Kozłowski (Kielce), który wskazał na rodowód gazetek rękopiśmiennych polskiego wychodźstwa politycznego począwszy od „Dekady Legionów” po gazety tego typu powstające w XIX i XX w.

Dr Andrzej Skrzypczak (Warszawa) wygłosił referat pt. *Księgarstwo polskie we Lwowie w latach 1795—1918* wyodrębniając dwa okresy: przedautonomiczny i autonomiczny oraz omawiając typy księgarń. Podkreślił ich trwałość, mozaikę narodowościową i formy własności firm. O roli Lwowa jako ważnego ośrodka kultury, nauki i sztuki mówili A. Notkowski i S. Kalembka (przypominając ponadto znaczenie ośrodka wileńskiego) oraz Z. Pawłowicz. Obrady w dniu 13 listopada zamknął referat dr Urszuli Paszkiewicz (Warszawa) dotyczący Biblioteki Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk — przykładu urzeczywistnienia idei biblioteki narodowej w początkach XIX w.

Trzeci dzień obrad w sekcji I poświęcony był książce historycznej i religijnej oraz czasopismom, zaś w sekcji II działalności wydawniczej prowadzonej w Galicji oraz historii czasopiśmiennictwa.

Doc. dr Jerzy Włodarczyk (Łódź) wygłosił referat *Książka historyczna na ziemiach polskich w okresie zaborów. Z badań nad funkcją społeczną książki*. Treścią tego wystąpienia były funkcje społeczne książki historycznej i książki o tematyce historycznej.

Mgr Anna Dymmel (Lublin) przedstawiła *Uwagi nad badaniem czytelników literatury historycznej w XIX w. na ziemiach polskich w świetle list prenumeratorów (na wybranym przykładzie)*. Ta metoda badań posiada, wg autorki, zarówno zalety, jak i wady, np. sprawa wiarygodności list prenumeratorów: czy prenumeratorzy byli rzeczywistymi odbiorcami nabywanych dzieł. Listy te, informując o kręgu nabywców, nie uwzględniają wewnętrznego zróżnicowania poszczegól-

gólnych grup odbiorców. Stąd konieczność weryfikowania danych w oparciu o inne kryteria (społeczne, klasowe). Uwagi swe referentka zilustrowała na przykładzie dwóch dzieł: H. Kołłątaja, *Rozbiór krytyczny zasad historii...* (Kraków 1842) i K. Stronczyńskiego, *Pieniądze Piastów od czasów najdawniejszych...* (W-wa 1847), by tym sposobem przeprowadzić stratyfikację społeczno-zawodową prenumeratorów i subskrybentów oraz ich geograficzne rozmieszczenie. Społeczne funkcje popularnych „dziejów ojczystych dla ludu” 1818—1863 przedstawiła dr Bronisława Woźniczka-Paruzel (Toruń). W oparciu o analizę dziesięciu paraliterackich opracowań historii Polski, adresowanych do ludu wiejskiego, można stwierdzić, iż spełniały one ważne funkcje społeczne — w szczególności dydaktyczno-wychowawcze, poznawcze i instrumentalne. Wnioski autorki korespondowały i pokrywały się z tezami J. Włodarczyka i J. Wróblewskiego.

Ks. doc. dr Daniel Olszewski wygłosił referat nt. *Książki religijnej na terenie Królestwa Polskiego w XIX w.* Autor podkreślił uzależnienie książki religijnej od warunków politycznych. Poddał następnie analizie typy książek religijnych (teologiczne, katechizmy i zbiory kazań, literatura dewocyjna). W grupie teologicznej przeważały prace obce, w dwóch następnych piśmiennictwo polskie, literatura dewocyjna rozpowszechniła się wraz z kultem maryjnym kształtującym „ludowy katolicyzm”.

Dr Marta Meducka (Kielce) przedstawiła referat: *Pamiętniki chłopów jako pomocnicze źródła wiedzy o miejscu i roli książki i czasopisma w środowisku wiejskim przed 1918 r.* Badając pamiętniki chłopów autorka stwierdziła, iż określają one chłopstwo jako wyodrębnioną grupę społeczną i posiadają znaczenie źródłoznawcze. Zwróciła również uwagę na wady i zalety pamiętnikarstwa, jako źródła informacji w badaniach naukowych.

Referat dr Ludmiły Mroczkowskiej-Kowalczykowej (Kielce) *Czasopismo i książka jako czynniki kształtujące postawy patriotyczne i światopogląd postępowy w społeczeństwie kieleckim przed I wojną światową* zarysował klimat społeczno-polityczny, w którym doszło do założenia w 1906 r. pierwszej biblioteki publicznej w Kielcach, istniejącej początkowo pod nazwą Czytelnia Naukowej.

Najwięcej refleksji, pytań i kontrowersji wzbudziły referaty ks. D. Olszewskiego, A. Dymmel i M. Meduckiej. W dyskusji zabrało głos znaczne grono osób ustosunkowując się do referatu A. Dymmel i rozwijając poruszone przez referentkę zagadnienia metodologiczne. Jej ambitny i szeroki program badań, zdaniem J. Kosteckiego, powinien ulec zawężeniu i odnosić się do konkretnych odbiorców. A. Massalski podniósł rolę czynnika psychologicznego występującego przy określeniu społeczno-zawodowego statutu prenumeratora, mając na uwadze możliwość wystąpienia mistyfikacji społecznej. J. Kostecki zajął się oceną materiału pamiętnikarskiego jako podstawy źródłowej badań wysuwając na plan pierwszy jego zalety, nie pomijając jednak również jego wad.

M. Mlekicka omówiła w dyskusji problemy wydawnicze Warszawy w XIX w. i udział w niej książki religijnej nawiązując głównie do wystąpienia ks. D. Olszewskiego. I tak w r. 1860 literatura religijna stanowiła 38% wszystkich wydawnictw wysuwając się na pierwsze miejsce, stąd też waga tej literatury dla badań produkcji wydawniczej.

W sekcji II dr Maria Konopka (Kraków) mówiła na temat *Koncepcji taniej książki w planach i działaniach wydawnictw galicyjskich w latach 1822—1863*. Podkreśliła znaczącą rolę takich prowincjonalnych ośrodków peryferyjnych jak Wadowice, Przemyśl, Sanok oraz omówiła znaczenie „Biblioteki Polskiej” K. J. Turowskiego, w której ukazały się pomniki XVI- i XVII-wiecznej literatury polskiej i dzieła nie wznawiane od czasów ich pierwszej edycji. Omówiła również zagad-

nienie cen tanich książek teje „Biblioteki”. W dyskusji uczestniczyli: dr Henryk Dubownik (Bydgoszcz), dr Anna Aleksiewicz (Wrocław) oraz E. Skłodkowska, wypowiadająca się o walorach estetycznych i funkcjonalnych „Biblioteki Polskiej” oraz osobowości Turowskiego i zagadnieniu zysków płynących z tanich edycji.

Elementy ogólnonarodowe w książce i czasopiśmiennictwie ziem litewsko-ruśskich znalazły odzwierciedlenie w wystąpieniu doc. dr Małgorzaty Stolzman (Kaków). Omówiła ona nowe typy czasopism: satyryczne, informacyjno-urzędowe i naukowo-literackie, zanalizowała ich zawartość treściową i przedstawiła program czytelnicy.

Ciekawy typ pisma ugodowego omówił dr H. Dubowik z Bydgoszczy (*Sprawy książki polskiej na tamach petersburskiego „Kraju”*). Mgr Andrzej Plis (Lublin) przedstawił *Zarys dziejów kalendrografii lubelskiej w latach 1915—1924*. Scharakteryzował zawartość treściową kalendarzy i ich funkcję społeczną, informacyjną, poradniczą, ludyczną. Dyskusja skupiła się wokół treści kalendarzy oraz stosunku do nich osób prywatnych i władz zaborczych (H. Dubownik, E. Skłodkowska, M. Stolzman).

Wybrane zagadnienia rozwoju typografii w Galicji Wschodniej przedstawiła dr Anna Aleksiewicz (Wrocław) w referacie *Z dziejów drukarstwa Galicji Wschodniej*. Analiza merytoryczna i ilościowa produkcji oficyn dotyczyła lat 1815—1860. Autorka podkreśliła znaczącą rolę prowincjonalnych oficyn (Sambor, Tarnopol, Stanisławów i in.). Wskazała na konieczność kompleksowego zbadania drukarstwa w Galicji Wschodniej z uwzględnieniem stanu fachowego przygotowania i wykształcenia drukarzy i wydawców.

Dr Mieczysław Adamczyk (Kielce) omówił *Czasopiśmiennictwo kieleckie przed 1918 r.*, jego kierunki rozwoju i ogólne trendy towarzyszące powstaniu kieleckiej prasy regionalnej. Podkreślił ważne funkcje lokalne i ogólnospołeczne tej prasy.

Po przedstawieniu referatów w obydwu sekcjach ich przewodniczący dokonali podsumowania obrad.

W imieniu przewodniczących sekcji I A. Massalski stwierdził, iż pomimo różnorodnych zakresów tematycznych wystąpień dało się zauważyć jako dominującą problematykę księgoznawczą. Sesja miała wartość metodologiczną (referaty J. Kosteckiego, A. Dymmel, ks. D. Olszewskiego), przyczyniła się do twórczej integracji środowisk naukowych związanych z badaniem dziejów książki polskiej w XIX w. oraz poszerzyła bazę źródłową tej dyscypliny.

M. Stolzman (sekcja II) zwróciła uwagę na poszerzenie problematyki badawczej o zagadnienia mecenatu wydawniczego, położenie nacisku na wydawnictwa prowincjonalne i tworzenie się ruchu zawodowego drukarzy. Zaakcentowała charakterystyczne dla sesji zjawiska zarówno analizy form wydawniczych, jak i próby ujęć syntetycznych. Podkreśliła w szczególności nowatorskie ujęcia referatów P. Nowaka i A. Notkowskiego.

Podsumowania i zamknięcia sesji dokonał prof. dr E. Kozłowski, który wskazał na bogactwo tematyki dotyczącej książki polskiej w niewoli, na rolę tej książki w określaniu tożsamości narodowej Polaków. Podkreślił wagę sesji dla rozszerzenia tematyki badawczej w oparciu o źródła ważne dla młodej dyscypliny naukowej, jaką jest bibliologia. Sesja dała możliwość debiutu wielu młodym pracownikom z różnych ośrodków, była pierwszą w całym powojennym 40-leciu. Na zakończenie E. Kozłowski zaproponował spotkanie w 1987 r. w Kielcach dla dalszego kontynuowania badań nad książką polską w niewoli.

Grażyna Gulińska
Danuta Piotrowska-Wójcik
(Kielce)